

הקדמה

נפלאות ופתלתלות הן דרכיו של הספר העברי החל מכתבי היד דרך הדפוס וכלה בספר הדיגיטלי. קובץ זה מוקדש להיבטים שונים בהתפתחותו של הספר העברי. אנו מתייחסים לספר העברי במובנו הרחב, ובכללו חיבורים שנכתבו בערבית יהודית, והתנסחו בערבית באותיות עבריות, וחיבורים בשפות זרות שתורגמו לעברית.

הקובץ עוסק בתקופות שונות, בתחומים מגוונים ובאזורי תרבות שונים (ספרד, איטליה, ביזנטיון, צרפת, אשכנז, תימן ועוד). בקובץ מאמרים על היצירה היהודית בימי הביניים, ברנסנס ובעת החדשה. חלקם עוסקים בפרשנות מקרא, בפרשנות תלמודית, במחשבת ישראל ובתולדות המדע. לעתים החלוקה לסוגות הופכת להיות מלאכותית לנוכח המציאות המרובדת: כאשר הוגה הנמשך לתאולוגיה ולפילוסופיה מחבר פירוש למקרא, הדיון בו גולש לעתים לסוגה הרעיונית, ופרשנות מקרא והגות מעורבות זו בזו. ופעמים שהוגה מחבר פירוש-על (סופרקומנטר) לפרשן מקראי כמו ר' אברהם אבן עזרא, ועניינו של הפירוש מתרחב לסוגיות רעיוניות. הקובץ שלפנינו עוסק לא רק בסוגות הספרותיות של הספר העברי, אלא גם בקווי התפר שביניהן ובמציאות המרובדת של היצירה הספרותית. תשומת לב ניתנת בקובץ זה לבחינת כתבי יד וניתוחם. מבט פנורמי ממצה על היצירה הספרותית מחייב הידרשות לכתבי יד. חיבורים לא מעטים נכתבו על תולדות ענפים שונים של היצירה העברית על סמך הספרות הנדפסת בלבד, והתוצאה היא חלקית בלשון המעטה. לא נטעה אם נקבע, שהחלק הארי של הספרות העברית בימי הביניים, למשל, ספון בכתבי יד. לא מעט נעשה בתחום זה בשנים האחרונות בספרים, מאמרים ועבודות דוקטור שנועדו לפרסם כתבי יד ולנתחם. על כן מאמרים אחדים בקובץ זה נדרשים לכתבי יד ואף מוציאים לאור טקסטים שעדיין לא ראו את אור הדפוס.

בסוף הקובץ מופיעים מאמרים העוסקים בתופעה ספרותית מיוחדת: יצירתו של הרב יוסף דוב סולובייצ'יק שהתפרסמה לאחר מותו. הרב סולובייצ'יק היה חכם תלמודי והוגה דעות, שהיה למנהיג האורתודוקסיה המודרנית בארצות הברית. הוא פרסם בחייו מאמרים וספרים אחדים. לאחר הסתלקותו הופיע פרץ של חיבורים שלו ושל תלמידיו. החיבורים העוסקים בחידושים תלמודיים והלכתיים נכתבו בעברית. החיבורים הפילוסופיים נכתבו רובם באנגלית. חלקם הגדול כבר תורגם לעברית וחלקם מיתרגם בעצם ימים אלה. המאמרים בכרך זה ממפים את התופעה הספרותית הזו, ומציגים סיווג ביקורתי של החיבורים השונים. כן נעשה מאמץ לבחון את התרומה שהרימו חיבורים אלה להבנת הגותו של הרב סולובייצ'יק.

המאמרים העוסקים בכתביו של הרב סולובייצ'יק מאפשרים מעקב אחר התפתחותו של הספר העברי בעת ההתקמות וההתגבשות. בכך חובר הישן לחדש לכדי מסכת רחבה של התהליכים שעוברים על היצירה בשפה העברית.

קובץ זה יוצא לאור בסיוע הקתדרה ע"ש נטלי ואיזידור פרידמן להוראת משנת הרב סלובייצ'יק. מר פרידמן ז"ל אמר לדב שוורץ בימיו האחרונים בהתרגשות, שהחזון שלו הוא להפיץ את תורתו של הרב סלובייצ'יק בקרב הציבור בארץ ישראל, ועל כן פנה לאוניברסיטה, שהיא מפגש של תלמידים, תלמידי מחקר וחוקרים. על כן הקתדרה משתתפת במימון הוראת משנת הרב סלובייצ'יק במרכזו ללימודי יסוד ביהדות, שבו לומדים תלמידים רבים, ובמקביל בהפצת המחקר במשנתו ההלכתית והפילוסופית בקרב חוקרים.

אנחנו מבקשים להודות לצוות בית הוצאה לאור, ובמיוחד למרגלית אבישר ולרחל יוסף שהשתדלו בהוצאת הקובץ בעין יפה ובמאור פנים.

דב שוורץ וגילה פריבור